

Muvatta' Nüshaları Muhteva Analizi,
Ebubekir Sifil,
İstanbul: Rihle Kitap, 2016,
250 sayfa

İmâm Mâlik, örnek şahsiyeti, hadis ve fıkıh alanlarındaki otoritesiyle ümetin örnek aldığı, değerini anlatmanın malumu i'lam sayılacağı zirve şahsiyetlerdendir. *Muvatta'* adlı kitabı ise telif edildiği zamandan bu yana gördüğü büyük teveccüh ve hakkındaki çokça çalışmayla övgüden müstağni bırakacak kadar değerli olduğunu ispatlamış bir eserdir. Eser üzerine yapılan çalışmaların bir kısmının konusunu teşkil eden *Muvatta'* nüshaları, teknik tartışmaların yanı sıra hadis literatürünün güvenilirliği bağlamında modern tartışmalarda da kullanılan bir argüman hâline gelmesiyle bir kez daha önem kazanmıştır.

Muvatta' nüshalarını ele alan çalışmanın başında müellif, konunun önemi ve kaynaklarına yer vererek araştırmasının sınırlarını belirtmiş ve kullandığı kaynaklardan gerekli gördükleri hakkında birtakım bilgiler zikretmiştir (s. 17-33). Yazar, üç bölümden oluşan kitabın ilk bölümünü; *Muvatta'*, *Muvatta'* nüshaları ve *Muvatta'* hakkında yapılan çalışmalara ayırmıştır. “*el-Muvatta'*ın Telif Tarihi” başlığı altında Muhammed Zâhid el-Kevserî, Abdülfettâh Ebû Ğudde ve Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin konuyla ilgili görüşlerini ele almıştır. A'zamî'nin, Kevserî ve Ebû Ğudde'ye yönelttiği tenkitlerde isabetsiz olduğunu ifade eden Sifil, bu tespitin delillerini çeşitli kaynaklardan elde ettiği veriler ışığında tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır (s. 38-50). Ardından Halit Özkan'ın görüşlerini bu tartışmadan ayrı olarak ele almayı uygun görerek Özkan'ın kullandığı bir delilin kaynaklar tarafından doğrulanmadığını iddia etmiş ve bu konudaki eleştirisinin delillerini nakletmiştir (s. 50-53).

Müellif, “*el-Muvatta'* Râvileri ve Nüshaları” başlığında nüsha sahipleri hakkında bilgi vermeye özen göstermiş, râvilerin aktarıldığı kaynakta tercemeleri zaten mevcutsa tekrar etmekten kaçınmıştır. Bu başlık altında nüshaları vermekle kalmamış *Muvatta'*ın önemli şerhlerinden biri olan *et-Temhid*'de İbn

Abdiberr'in hangi nüshaları kullandığını da (sıkça kullandıkları- seyrek kullandıkları diye kategorize ederek) tesbit etmiştir. Yanı sıra Darekutnî'nin *Muvatta*' nüshaları arasındaki farklılıklara işaret etmek üzere kaleme aldığı *Ehadisü'l-Muvatta*' adlı eserinde İbn Abdiberr'in kullandığı bazı nüshaları neden hiç kullanmadığını ve birkaç nüshayı da neden hiç zikretmediğini tespit etmiş ve birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur (55-99). Bu ameliyenin neticesinde pek çok hata bulundurmasına rağmen *Muvatta*' denilince akla Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî nüshasının gelmesinin ve yapılan çalışmaların bu nüsha üzerine yoğunlaşmasının sorgulanması, yazarın ortaya koyduğu mühim meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak muhtemel cevaplar zikredilmiş ve bu cevapların durumu açıklamak için yetersiz olduğu ortaya konulmuştur (s. 96-98). Zikredilen problemin çözümü ise yeni araştırmalara kapı aralamıştır. İlk bölümün sonunda *Muvatta*' üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiş, diğerlerine nispetle üzerinde daha fazla çalışma bulunan Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî nüshası hakkında yapılan çalışmaların matbû olanlarına dair ayrı bir başlık açılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, *Muvatta*' nüshaları arasındaki farklılıklara ayrılmıştır. Nüshalar arasındaki farklılıklar temelde, İmâm Mâlik'in çeşitli şekillerdeki tasarruflarına ve müstemlilerin (müstemlî ıstılahı burada daha yaygın olduğu kalabalık bir mecliste hocanın söylediği hadisleri yüksek sesle tekrar ederek uzaktakilere duyuran kişi anlamıyla değil, hocadan hadis yazdırmasını isteyen, hocanın yazdırdığı hadisleri yazan talebe manasında kullanılmıştır) durumlarının farklı oluşuna bağlanmış ve bu farklılıkların normal olduğu vurgulanmıştır. Nüsha farklılığı denilince akla gelen sorulardan birisi, olarak imlâ ettiği nüshayı şeyhin aslıyla mukâbele etme şartının bu bağlamda nasıl konumlandırılması gerektiği meselesi araştırmanın konusu yapılmamıştır.

Yine bu bölümde İmâm Mâlik'in *Muvatta*' meclislerinde bu eserin muhtevasını aktarırken yaptığı tasarruflar, maddeler hâlinde sıralanmış bunun yanı sıra anlaşılmasını kolaylaştırmak ve bu hususta akla gelebilecek soruları izale etmek için birtakım açıklamalarda bulunulmuştur (s. 111-115).

Nüshalarda görülen senet farklılıkları ile ilgili olarak *et-Temhîd* ve *el-İmâ* özelinde yaptığı taramalardan elli örnek zikredip değerlendiren yazar, bu farklılıkların kusur olarak değerlendirilmemesi gerektiği ve *Muvatta*'ın kadrini tenkis etmeyeceği sonucuna varmıştır (s. 115-136). Nüshalarda görülen metin farklılıkları; "Manaya ve Hükme Tesir Etmeyen Farklılıklar", "Manaya Tesir Ettiği Halde Hükme Tesiri Olmayan Farklılıklar" ve "Hem Manaya Hem Hükme Tesir Eden Farklılıklar" olmak üzere üç ayrı grupta incelenmiş özellikle son iki başlık üzerinde durulmuştur. Bu konularla ilgili verilen örnek sayısı fazla olmamakla birlikte nüshalar arasındaki farklılıkların mahiyeti hakkında fikir vericidir (s. 136-156).

Üçüncü bölüm, “Muhtevalarındaki Hadis Miktarı Bakımından *el-Muvatta*’ Nüshaları Arasındaki Farklılıklar”ı konu almaktadır ve modern tartışmalar bağlamında da *Muvatta*’ ile ilgili olarak kullanılan *Muvatta*’ın ilk telif edildiği zaman daha fazla hadis ihtiva ettiği, fakat daha sonra İmâm Mâlik’in bu hadisleri her sene düzenli şekilde eleyerek büyük bir kısmını çıkardığı yönündeki iddiaların temelsizliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu gaye ile özellikle de İbn Abdilberr’in *et-Temhîd* isimli eserinden çok fazla delil zikredilip analizi yapılmış ve kesinlikle bir eleme işleminden bahsedilemeyeceği neticesi elde edilmiştir.

Öte taraftan hadis ilminde metin aynı olsa bile her farklı senedin bir hadis sayılmasından dolayı eleme işleminin aslında sadece İmâm Mâlik’in aynı metne sahip olan farklı senetler hususundaki tasarrufları olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur (s. 173). Konuyla ilgili olarak İbn Abdilberr’in *et-Takassî*’de, Darekutnî’nin *Ehadîsü’l-Muvatta*’da, Ğafikî’nin *Müsnedü’l-Muvatta*’da yer alan tespitleri nakledilmiş ve değerlendirilmiştir. Ardından mezkûr üç eserde yer alan rivâyetlerin İmâm Mâlik’in şeyhlerine göre dağılımını gösteren uzunca bir tabloya yer verilmiştir. Yine bu tablonun da bir değerlendirmesi yapılmış ve ‘eleme’ faaliyetinin olamayacağına hatta rivâyet sayısında bir artma olduğuna dair çıkarımlarda bulunulmuştur (s. 194-205). Burada özellikle belirtmek gerekir ki çalışma, İmâm Mâlik’in zaman zaman hatalı bulduğu için *Muvatta*’dan hadis çıkardığını büsbütün inkâr etmeyip bunun sadece hacmini ciddi oranda etkileyecek kadar büyük bir işlem olmadığını ifade etmektedir.

Çalışmanın sonuç bölümünde yazar, “İmâm Mâlik’in *Muvatta*’ meclisinin Ehl-i Hadîs’te görmeye alıştığımız bir hadis meclisi olmadığını” ifade etmiştir. Ayrıca İmâm Mâlik’in *Muvatta*’ dışı rivâyetleri meselesinin çalışılması gereken bir alan olduğuna, bu meseleyle ilgili çalışmaların azlığına değinerek var olan çalışmaların ortaya çıkarılması gerektiğine işaret etmiştir.

Kevser ÖZTÜRK

Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis, GAZİANTEP